

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2014

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.1

Επομένως, ούτε εκ φύσεως ούτε όμως και αντίθετα προς τη φύση μας υπάρχουν μέσα μας οι αρετές, αλλά εμείς έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε και να γινόμαστε τέλει με τη διαδικασία του «έθους» (με τη συνήθεια).

Ακόμη, πρώτα αποκτάμε τις δυνατότητες αυτών τα οποία έχουμε από τη φύση μας, και ύστερα προχωράμε στις αντίστοιχες ενέργειες (πράγμα που φαίνεται στις αισθήσεις μας, γιατί δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις - της όρασης ή της ακοής - έχοντας δει πολλές φορές ή έχοντας ακούσει πολλές φορές αλλά αντίθετα τις χρησιμοποιήσαμε, έχοντάς τις και δεν τις αποκτήσαμε με τη χρήση) αποκτάμε όμως τις αρετές αφού τις εφαρμόσουμε στην πράξη, όπως ακριβώς και στις άλλες τέχνες γιατί όσα πρέπει να κάνουμε μαθαίνοντάς τα αυτά τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα, για παράδειγμα οικοδόμοι γίνονται χτίζοντας σπίτια, και καθαρίστες παίζοντας κιθάρα με τον ίδιο τρόπο κάνοντας δίκαιες πράξεις γινόμαστε δίκαιοι, κάνοντας συνετές πράξεις, συνετοί και κάνοντας ανδρείες πράξεις, ανδρείοι.

B.1

Κατά τον Αριστοτέλη τα είδη της αρετής είναι δύο: η διανοητική και η ηθική (διττής δη της αρετής ούσης, της μεν διανοητικής της δε ηθικής). Η διανοητική αρετή γεννιέται, καλλιεργείται και αυξάνει κυρίως με τη συστηματική διδασκαλία και απαιτεί πείρα και ορισμένα χρονικά στάδια και διαδικασίες για να γίνει κτήμα εκείνου που διδάσκεται (η μεν διανοητική το πλεον εκ διδασκαλίας έχει και την γένεσιν και την αύξησιν, διόπερ εμπειρίας δειται και χρόνου). Είναι ευνόητο ότι αφού οι διανοητικές αρετές οφείλονται στη διδασκαλία, δηλαδή είναι μεταδόσιμες, την κύρια ευθύνη για τη μετάδοσή τους την έχει η εκπαίδευση και οι φορείς της, οι δάσκαλοι, πέρα, βέβαια, από την ευθύνη που έχουν και άλλοι παράγοντες, ακόμα και το ίδιο άτομο (ενδέχεται π.χ. το άτομο σε κάποιους τομείς της γνώσης και σε κάποιες φάσεις της διαδικασίας της πρόσληψής της να είναι αυτοδίδακτο).

Η απόκτηση της ηθικής αρετής οφείλεται στον «εθισμό» (έθος), στη συνήθεια που δημιουργείται με την επανάληψη (η δε ηθική εξ έθους περιγίνεται, όθεν και τούννομα έσχηκε μικρόν παρεκκλινον από του έθους). Για να στηρίξει τη θέση του ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί την ετυμολογική συγγένεια που έχει η λέξη «ηθική» με τη λέξη «έθος» (ηθική < έθος = συνήθεια, εθισμός τρόπος συμπεριφοράς). Με τον τρόπο αυτό προσδιορίζει το σημασιολογικό περιεχόμενο της λέξης ακριβέστερα και ασφαλέστερα. Γι' αυτόν οι λέξεις δεν είναι απλοί ήχοι, παρά σχετίζονται όχι μόνο μεταξύ τους αλλά και με τα

πράγματα που δηλώνουν. Αφού, λοιπόν, οι ηθικές αρετές είναι αποτέλεσμα συνήθειας και επανάληψης και για την απόκτησή τους παίζει ρόλο ο εθισμός, την ευθύνη για την κατάκτηση της αρετής την έχει, κυρίως, αυτός που με θέληση και επιμονή ασκείται στην αρετή: ο μαθητής.

B.2

Ο Αριστοτέλης οδηγείται στη θέση **«τας δε αρετάς λαμβάνομεν ενεργήσαντες πρότερον»** στο πλαίσιο ενός αποδεικτικού επιχειρήματος. Το επιχείρημα που περιλαμβάνεται στο απόσπασμα «Ἐτι ὅσα μεν φύσει ἡμιν ... ενεργήσαντες πρότερον» θα μπορούσε να σχηματιστεί ως εξής:

- Ὅσα έχουμε μέσα μας από τη φύση – αισθήσεις – λειτουργούν ως εξής: προηγείται η ύπαρξή τους και ακολουθεί η ενέργεια, η χρησιμοποίηση, η πραγμάτωση, οι εμπειρίες.
- Αντίθετα, στην ηθική αρετή προηγείται η ενέργεια (οι εμπειρίες, οι επαναλήψεις, η άσκηση) και ακολουθεί η κατάκτησή της.
- Άρα, δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως, αφού ακολουθεί διαφορετική πορεία.

Παρατηρούμε ότι ο Αριστοτέλης όταν αναφέρεται στα «εκ φύσεως» χρησιμοποιεί για τις δυνάμεις τους που προϋπάρχουν το επίρρημα «πρότερον» (ή απαρέμφατο ή μετοχή αορίστου, που δηλώνουν το προτερόχρονο), ενώ για τις ενέργειες το «ύστερον». Το ίδιο γίνεται και όταν αναφέρεται στις ηθικές αρετές. Εκεί, όμως, οι ενέργειες προηγούνται (τας δε αρετάς λαμβάνομεν ενεργήσαντες πρότερον: προτερόχρονο) ή συμπίπτουν χρονικά με τις δυνάμεις (ποιούντες μανθάνομεν – πράττοντες γινόμεθα).

Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί πολύ συχνά τους όρους «δυνάμει – ενεργεία», πιστεύοντας ότι κάθε ον αποτελείται από δύο στοιχεία αξεχώριστα: την ύλη και τη μορφή. Η ύλη περιέχει μέσα της τη μορφή στην αρχή «δυνάμει» και αν υπάρξουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις, θα την αποκτήσει και «ενεργεία». Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη υπάρχουν τρία είδη δυνάμεων:

- Αυτές που υπάρχουν στον άνθρωπο από τη γέννησή του (όπως οι αισθήσεις) και συνδέονται με το άλογο μέρος της ψυχής,
- Αυτές που τις αποκτά ο άνθρωπος με το «έθος» και συνδέονται με το λογικό μέρος της ψυχής και
- Οι δυνάμεις που τις αποκτά ο άνθρωπος με τη μάθηση (όπως οι τέχνες, ή αλλιώς οι επιστημονικές γνώσεις) κι αυτές συνδέονται με το λογικό.

Ο Αριστοτέλης ενισχύει τη θέση του με το παράδειγμα (οιον...), την αναλογία (ὡσπερ και επί των ἄλλων τεχνῶν ...) και την αντίθεση (ὅσα μεν φύσει ... τας δ' αρετάς ... - ου γαρ ... ἀλλ' ἀνάπαλιν). Με αυτά τα παραδείγματα ο Αριστοτέλης δεν αναφέρεται σε τίποτα σχετικό με τη φύση του ανθρώπου αλλά στην προσωπική του δραστηριότητα στο χώρο των τεχνών. Στην ηθική αρετή, λοιπόν, συμβαίνει ό,τι ακριβώς και στις πρακτικές τέχνες: πρώτα οι άνθρωποι εξασκούνται και ύστερα γίνονται κάτι. Έπειτα με το «ούτω δη» καταλήγει στο

συμπέρασμα εφαρμόζοντας τα παραδείγματα στην ηθική αρετή και δίνοντας με την ευκαιρία τρεις μορφές της : τη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη, την ανδρεία.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επεξηγήσουμε τη σκέψη του φιλοσόφου καθώς φαίνεται οξύμωρο το σχήμα του πρώτα κάνω μια δίκαιη, για παράδειγμα πράξη, κι έπειτα χαρακτηρίζομαι δίκαιος. Οι πράξεις που προηγούνται και επαναλαμβάνονται δεν είναι τυχαίες, ούτε γίνονται με την υπόδειξη κάποιου άλλου, αλλά:

- ✓ Αυτός που τις κάνει έχει ακριβή γνώση αυτού που κάνει
- ✓ Οι πράξεις είναι αποτέλεσμα επιλογής και προτίμησης και
- ✓ Οι πράξεις γίνονται με τρόπο σταθερό και αμετάβλητο.
- ✓

B3.

Σχολικό βιβλίο: Η ψυχή του ανθρώπου... ηθικές και διανοητικές.)σελ 152-153

B4.

Ούσης : ουσία, ουσιαστικός
ἔσχηκε : σχήμα, ανεκτικός
πεφυκότων : φύση, φυσικός
χρησάμενοι : χρήση, καταχρηστικός
μανθάνομεν : μάθηση, μαθησιακός

Γ.1

Γιατί νομίζω ότι δεν αγνοείτε πως πολλές παρόμοιες εξελίξεις έχουν συμβεί, οι οποίες αρχικά όλοι ανεξαιρέτως θεώρησαν ότι είναι συμφορές και συμπόνεσαν όσους τις έπαθαν, αργότερα όμως κατάλαβαν ότι αυτές οι ίδιες είχαν γίνει αιτίες πολύ σημαντικών αγαθών. Και για ποιο λόγο πρέπει να μιλώ γι' αυτά που έχουν περάσει; Αλλά, τώρα βέβαια θα διαπιστώναμε ότι και οι πόλεις που έχουν τα πρωτεία, εννοώ αυτή των Αθηναίων και αυτή των Θηβαίων, προόδευσαν πολύ όχι εξαιτίας της ειρήνης αλλά για τους λόγους που, αφού αρχικά καταστράφηκαν στον πόλεμο, πάλι ανέκτησαν τη δύναμή τους, γι αυτούς τους λόγους η πρώτη έγινε ηγέτιδα των Ελλήνων ενώ η άλλη στις μέρες μας έχει γίνει τόσο ισχυρή, όσο κανείς ποτέ ως τώρα δεν περίμενε ότι θα γίνει γιατί η φήμη και η λαμπρότητα δε συνηθίζουν να προκύπτουν από την αδράνεια αλλά από τους αγώνες

Γ.2.

(ἔ)

Πορρωτάτω

Εὖ

ὑμῶν αὐτῶν

ἡγεμόσι

Ἦξετο (και υπογεγραμμένη)

ὑπειλήφθαι

τοῖς πεισομένοις

γνοίη

κατάστηθι

Γ.3.

ὑμᾶς : Υποκείμενο στο ειδικό απαρέμφατο ἄγνοεῖν (ετεροπροσωπία)

συμφορᾶς : Κατηγορούμενο από το απαρέμφατο εἶναι (μέσω του υποκειμένου του « ἄς »)

τι : αιτιατική ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «λέγειν»

τοῖς παθοῦσι : επιθετική μετοχή ως αντικείμενο στο ρήμα «συνηχθέσθησαν».

Λαβούσας : κατηγορηματική μετοχή που αναφέρεται στο αντικείμενο του τύπου «ἄν εὔρομεν», «τας πόλεις»

ἡγεμόνα : Κατηγορούμενο στο «την μέν», το υποκείμενο της μετοχής «καταστάσαν».

Γ.4.

α. (ειδικό απαρέμφατο):

Ο ῥήτωρ εἶπεν τὰς γὰρ ἐπιφανείας και λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἰσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγῶνων γίγνεσθαι φιλεῖν.

β. (ειδική πρόταση):

Ο ῥήτωρ εἶπεν ὅτι αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγῶνων γίνεσθαι φιλοῖεν. (με ευκτική πλαγίου λόγου λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο) .

Επιμέλεια: Ευδοξία Πούλιου - Φιλολογος

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ ΣΑΡΟΓΙΑ